

2016
LOGIC & PHILOSOPHY

Full Marks : 100

Pass Marks : 30

Time : Three hours

*The figures in the margin indicate full marks
for the questions.*

1. Give very short answer :

০১-২০০০

1×12=12

অতি চমু উত্তৰ দিয়া :

(a) Which of the following statements is correct?

নিম্নোক্ত কোনটো উক্তি শুদ্ধ?

(i) Induction is concerned only with formal truth.

আগমন কেৱল আকাৰগত সত্যতাৰ লগত জড়িত।

(ii) Induction is a process of generalisation.

আগমন হৈছে এক সামাণ্যীকৰণৰ প্ৰণালী।

(iii) The conclusion of an induction follows necessarily from its premises.

আগমনৰ সিদ্ধান্ত ইয়াৰ আশ্ৰয়বাক্যবোৰৰ পৰা অনিবাৰ্যভাৱে নিঃসৃত হয়।

(b) In which of the following kinds of induction, there is inductive leap?

নিম্নোক্ত আগমনৰ প্ৰকাৰসমূহৰ কোনটোত আগমনাত্মক জাঁপ থাকে?

(i) Perfect induction

পূৰ্ণ আগমন

(ii) Analogy

সাদৃশ্যমূলক অনুমান

(iii) Colligation of facts

ঘটনা সংযোজন

(iv) Induction by parity of reasoning

যুক্তি সাদৃশ্যানুমান

(c) "All men are religious." — Is this proposition analytic or synthetic?

"সকলো মানুহ হয় ধাৰ্মিক।" — এই বচনটো বিশ্লেষক নে সংশ্লেষক?

(d) "Cause and effect are events in time." — Is it a quantitative mark of causation?

"কাৰণ আৰু কাৰ্য দুয়োটাই বিশেষ সময়মত সংঘটিত ঘটনা।" — এইটো কাৰণৰ পৰিমাণগত লক্ষণ হয় নে?

(e) Which of the following statements, is correct?

নিম্নোক্ত কোনটো উক্তি শুদ্ধ?

(i) Experiment is finding a fact and observation is making one.

পৰীক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ আৱিষ্কাৰ আৰু নিৰীক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ সৃষ্টি।

(ii) Observation succeeds experiment.

নিৰীক্ষণৰ স্থান পৰীক্ষণৰ পিছত।

(iii) In an experiment, one cannot pass from the effect to the cause.

পৰীক্ষণত কাৰ্যৰ পৰা কাৰণ নিৰ্ণয় কৰিব পৰা নাযায়।

(f) Fill in the blank :

খালী ঠাই পূৰণ কৰা :

Mill's paradox of induction is said to commit the fallacy of .....

মিলৰ আগমনাভাসত ..... দোষ ঘটিছে।

(g) Which of the following is correct ?

নিম্নোক্ত কোনটো শুদ্ধ ?

(i) Direct verification of a hypothesis can be done by observation only.

কেৱল নিৰীক্ষণৰ দ্বাৰাহে কোনো প্ৰকল্পৰ প্ৰত্যক্ষ সত্যাপন কৰিব পাৰি।

(ii) Direct verification of a hypothesis can be done by observation or experiment.

কোনো প্রকল্পৰ প্ৰত্যক্ষ সত্যাপন নিৰীক্ষণ নাইবা পৰীক্ষণৰ দ্বাৰা কৰিব পাৰি।

(iii) Direct verification of a hypothesis can be done by experiment only.

কেৱল পৰীক্ষণৰ দ্বাৰাহে কোনো প্রকল্পৰ প্ৰত্যক্ষ সত্যাপন কৰিব পাৰি।

(h) Does the method of residues require previous knowledge of the cause or effect for its application ?

পৰিশেষ প্ৰণালী প্ৰয়োগৰ বাবে কাৰ্য বা কাৰণৰ পূৰ্বজ্ঞানৰ দৰকাৰ হয় নে?

(i) Name the experimental method which is based on the following canon :

“Nothing is the cause of a phenomenon which is known to be the cause of a different phenomenon.”

নিম্নোক্ত সূত্ৰটোৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত পৰীক্ষণমূলক প্ৰণালীটোৰ নাম লিখা :

“কোনো এটা ঘটনাক যদি কোনো কাৰ্যৰ কাৰণ বুলি জনা যায়, তেনেহঁলে সি আন কাৰ্যৰ কাৰণ হ'ব নোৱাৰে।”

(j) "The method of agreement is a method of experiment and the method of difference is a method of observation." — Is it correct?

“অনুযায়ী প্ৰণালী পৰীক্ষণৰ প্ৰণালী আৰু ব্যতিৰেকী প্ৰণালী নিৰীক্ষণৰ প্ৰণালী।”

— কথাষাৰ শুদ্ধনে?

(k) Who did introduce the “theory of pre-established harmony”?

“পূৰ্বস্থাপিত শৃঙ্খলা মতবাদ” (theory of pre-established harmony) টো কোনে আগবঢ়াইছিল?

(l) Who is regarded as the father of modern philosophy?

আধুনিক দৰ্শনৰ পিতৃ বুলি কাক কোৱা হয়?

2. State any two similarities between scientific induction and unscientific induction. 2

বৈজ্ঞানিক আগমন আৰু অবৈজ্ঞানিক আগমনৰ মাজত থকা যিকোনো দুটা সাদৃশ্য উল্লেখ কৰা।

3. Define analogy with suitable example. 1+1=2

উপযুক্ত উদাহৰণসহ সাদৃশ্যমূলক অনুমানৰ সংজ্ঞা দিয়া।

4. Define efficient cause with an example.

1+1=2

উদাহৰণসহ নিমিত্ত কাৰণৰ সংজ্ঞা দিয়া।

5. Briefly explain positive condition with the help of a suitable example.

2

উপযুক্ত উদাহৰণৰ সহায়ত অনুকূল বা সদৰ্থক উপকাৰণৰ বিষয়ে চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।

Or / নহিবা

Briefly explain negative condition with the help of a suitable example.

2

উপযুক্ত উদাহৰণৰ সহায়ত প্ৰতিকূল বা নঞৰ্থক উপকাৰণৰ বিষয়ে চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।

6. What is a crucial instance?

2

চৰম দৃষ্টান্ত বা নিৰ্ণায়ক দৃষ্টান্ত মানে কি?

7. Briefly explain *any one* condition of a valid hypothesis with the help of a suitable example.

2

উপযুক্ত উদাহৰণৰ সহায়ত বৈধ প্ৰকল্পৰ যিকোনো এটা চৰ্ত চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰা।

8. What do you mean by analogical hypothesis? 2

সাদৃশ্যমূলক প্ৰকল্প বুলিলে কি বুজা?

9. Why are the inductive methods called "Methods of elimination"? 2

আগমনাত্মক পদ্ধতিসমূহক কিয় "অপসৰণৰ পদ্ধতি" বোলা হয়?

10: What do you mean by realism? 2

বাস্তৱবাদ বুলিলে কি বুজা?

11. State two points of difference between realism and idealism. 2

বাস্তৱবাদ আৰু ভাৱবাদৰ মাজত থকা দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰা।

12. Explain the etymological meaning of the word 'Dharma'. 2

'ধৰ্ম' শব্দটোৰ ব্যুৎপত্তিগত অৰ্থ ব্যাখ্যা কৰা।

13. Mention *two* points of difference between religion and morality. 2

ধৰ্ম আৰু নৈতিকতাৰ মাজত থকা দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

Mention *any two* characteristics of religion. 2

ধৰ্মৰ যিকোনো দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

14. State *two* similarities and *two* dissimilarities between analogy and scientific induction. 2+2=4

সাদৃশ্যমূলক অনুমান আৰু বৈজ্ঞানিক আগমনৰ মাজত থকা দুটা সাদৃশ্য আৰু দুটা বৈসাদৃশ্য উল্লেখ কৰা।

15. Briefly explain, with example, *any two* rules on which the value or strength of an analogy depends. 2+2=4

সাদৃশ্যমূলক অনুমানৰ মূল্য নিৰ্ণয় কৰিবলৈ হ'লে গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া যিকোনো দুটা নিয়ম উপযুক্ত উদাহৰণসহ চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰা।

16. Explain with example the quantitative mark of cause from the standpoint of the law of the conservation of matter and energy.

4

দ্রব্য আৰু শক্তিৰ অবিদ্বন্দ্বিতাৰ সূত্রৰ দৃষ্টিভংগীৰে উপযুক্ত উদাহৰণসহ কাৰণৰ পৰিমাণগত লক্ষণ ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নাইবা

Explain the relation between cause and condition with the help of suitable example.

4

উপযুক্ত উদাহৰণৰ সহায়ত কাৰণ আৰু উপকাৰণৰ সম্পৰ্ক ব্যাখ্যা কৰা।

17. State *two* advantages of experiment over observation and *two* advantages of observation over experiment.

2+2=4

নিৰীক্ষণৰ তুলনাত পৰীক্ষণৰ দুটা সুবিধা আৰু পৰীক্ষণৰ তুলনাত নিৰীক্ষণৰ দুটা সুবিধা উল্লেখ কৰা।

18. Distinguish between hypothesis concerning agent and hypothesis concerning law with the help of suitable example.

4

উপযুক্ত উদাহৰণৰ সহায়ত কৰ্তা বা কাৰণ বিষয়ক প্ৰকল্প আৰু নিয়ম বিষয়ক প্ৰকল্পৰ মাজত পাৰ্থক্য বিচাৰ কৰা।

19. Briefly explain the *four* stages of a hypothesis.

4

প্রকল্পৰ স্তৰ চাৰিটা চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নাইবা

State *four* uses of hypothesis.

4

প্রকল্পৰ চাৰিটা প্ৰয়োজনীয়তা উল্লেখ কৰা।

20. State *two* advantages and *two* disadvantages of the method of agreement.

2+2=4

অস্থায়ী প্ৰণালীৰ দুটা সুবিধা আৰু দুটা অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

State *two* advantages and *two* disadvantages of the joint method of agreement and difference.

2+2=4

মিশ্ৰ অস্থায়ী-ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ দুটা সুবিধা আৰু দুটা অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

21. Briefly express *four* points of criticism against naive realism.

4

সৰল বাস্তৱবাদৰ বিৰুদ্ধে চাৰিটা সমালোচনা চমুকৈ প্ৰকাশ কৰা।

Or / নাইবা

Briefly express *four* points of criticism against scientific realism.

4

বিজ্ঞানসন্মত বাস্তৱবাদৰ বিৰুদ্ধে চাৰিটা সমালোচনা চমুকৈ প্ৰকাশ কৰা।

22. State *any four* points of difference between primary qualities and secondary qualities.

4

মুখ্য গুণ আৰু গৌণ গুণৰ মাজত থকা যিকোনো চাৰিটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰা।

23. Briefly discuss the nature of ethics.

4

নীতিবিদ্যাৰ প্ৰকৃতি বা স্বৰূপ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা।

Or / নাইবা

Briefly discuss the scope of ethics.

4

নীতিবিদ্যাৰ পৰিসৰ সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা।

24. Why is the method of concomitant variation considered as a modified version of the method of agreement and the method of difference? Explain. 3+3=6

সহ-পৰিবৰ্তন প্ৰণালীক কিয় অন্ৱয়ী প্ৰণালী আৰু ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ সংশোধিত ৰূপ বুলি গ্ৰহণ কৰা হয়? ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নহিবা

Define the joint method of agreement and difference in your own words and give a concrete example of it. Why do some logicians regard this method as “the method of double agreement” or “the double method of agreement”? Explain. 2+2+2=6

তোমাৰ নিজৰ ভাষাত মিশ্ৰ অন্ৱয়ী-ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ সংজ্ঞা দিয়া আৰু এই প্ৰণালীটোৰ এটা বাস্তৱ উদাহৰণ দিয়া। কিছুমান তৰ্কবিদে এই প্ৰণালীটোক কিয় “দ্বৈত অন্ৱয়ী প্ৰণালী” বা “অন্ৱয় দ্বৈত প্ৰণালী” বুলি বিচাৰ কৰে? ব্যাখ্যা কৰা।

25. What is Berkeley's subjective idealism? Briefly express *four* points of criticism against this type of idealism. 2+4=6

বাৰ্কলিৰ আত্মনিষ্ঠ ভাৱবাদ কি? এই প্ৰকাৰ ভাৱবাদৰ বিৰুদ্ধে উত্থাপিত চাৰিটা সমালোচনা চমুকৈ প্ৰকাশ কৰা।

Or / নহিবা

Critically discuss objective idealism of Hegel. 6

হেগেলৰ বস্তুনিষ্ঠ ভাৱবাদৰ সমালোচনাত্মক ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।

26. Does the end justify the means? Give a reasoned analysis with the help of concrete examples. 6

সাধ্যৰ দ্বাৰা তাৰ সাধনৰ সমৰ্থন কৰিব পাৰিনে? উপযুক্ত বাস্তৱ উদাহৰণৰ সহায়ত এটা যুক্তিপূৰ্ণ বিশ্লেষণ আগবঢ়োৱা।

Or / নহিবা

Briefly explain any three purusarthas.

2×3=6

যিকোনো তিনিবিধ পুৰুষাৰ্থৰ বিষয়ে চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।

27. Explain the nature of religion. 6

ধৰ্মৰ প্ৰকৃতি বা স্বৰূপ সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নাইবা

Critically explain *any one* of the following views :

6×1=6

নিম্নোক্ত মতসমূহৰ পৰা যিকোনো এটাৰ বিষয়ে সমালোচনাত্মক ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা।

(i) Religion is the source of morality.

ধৰ্ম হৈছে নৈতিকতাৰ উৎস।

(ii) Morality is the source of religion.

নৈতিকতা হৈছে ধৰ্মৰ উৎস।

— x —

2017

LOGIC AND PHILOSOPHY

Full Marks : 100

Pass Marks : 30

Time : Three hours

The figures in the margin indicate full marks for the questions.

Q. No. 1 carries 1 mark each	$1 \times 12 = 12$
Q. No. 2-13 carries 2 marks each	$2 \times 12 = 24$
Q. No. 14-23 carries 4 marks each	$4 \times 10 = 40$
Q. No. 24-27 carries 6 marks each	$6 \times 4 = 24$
	<hr/>
	Total = 100

Contd.

1. Give very short answer :

1×12=12

অতি চমু উত্তৰ দিয়া :

(a) What is the essence of induction proper ?

যথার্থ আগমনৰ মূল লক্ষণ কি ?

(b) Is perfect induction an induction proper ?

পূৰ্ণ আগমন যথার্থ আগমন হয়নে ?

(c) What is the ground of Analogy ?

সাদৃশ্যানুমানৰ ভিত্তি কি ?

(d) "A cause is the sum-total of conditions positive and negative taken together" — who said the statement ?

“কাৰণ হৈছে অনুকূল আৰু প্ৰতিকূল সমূহ উপকাৰণৰ সমষ্টি”। উক্তিটো কোনে কৈছিল ?

(e) "The law of causation is the material ground of induction" – is it true?

“কাৰ্য-কাৰণ বিধি হৈছে আগমনৰ বস্তুগত ভিত্তি” — কথাষাৰ সঁচা নে ?

(f) What is 'Vera Causa'?

‘বাস্তৱ কাৰণ’ কাক বোলে ?

(g) What is the meaning of the Latin word 'Mores'?

লেটিন ভাষাৰ ‘Mores’ শব্দটোৰ অৰ্থ কি ?

(h) Who is the founder of Scientific realism?

বৈজ্ঞানিক বাস্তৱবাদৰ প্ৰৱৰ্তক কোন ?

(i) "Observation is finding a fact and experiment is making one" — Who said this?

“নিৰীক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ আবিষ্কাৰ আৰু পৰীক্ষণ হৈছে ঘটনাৰ সৃষ্টি” — কথাষাৰ
কোনে কৈছিল ?

(j) How many purusarthas are there?

পুৰুষাৰ্থ কেই প্রকাৰৰ ?

(k) Is ethics a positive science?

নীতিবিদ্যা বিষয়নিষ্ঠ বিজ্ঞান হয়নে ?

(l) From which Sanskrit root the word 'Dharma' is derived?

‘ধৰ্ম’ শব্দটো কি সংস্কৃত ধাতুৰ পৰা উদ্ভূত হৈছে ?

2. Define scientific induction? 2

বৈজ্ঞানিক আগমনৰ সংজ্ঞা দিয়া।

3. Explain very briefly why the conclusion of unscientific induction is probable. 2

অবৈজ্ঞানিক আগমনৰ সিদ্ধান্ত কিয় সম্ভাৱনামূলক হয় অতি চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰা।

4. Why observation and experiment are called the material grounds of induction? 2

পৰীক্ষণ আৰু নিৰীক্ষণক কিয় আগমন অনুমানৰ বস্তুগত ভিত্তি বুলি কোৱা হয়?

5. State two advantages of simple observation. 2

সৰল নিৰীক্ষণৰ দুটা সুবিধা উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

What do you mean by 'Paradox of Induction'?

2

'আগমনৰ বিৰোধাভাষ' বুলিলে কি বুজা ?

6. Mention *two* features of scientific realism.

2

বৈজ্ঞানিক বাস্তৱবাদৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

7. Define primary qualities with examples.

2

মুখ্য গুণৰ সংজ্ঞা লিখি উদাহৰণ দিয়া।

8. What is the meaning of 'esse est percipii'?

2

'প্রত্যক্ষতে বস্তু বিদ্যমান' বোলা কথাষাৰৰ অর্থ কি ?

9. Name the form of idealism with which dialectical method is associated. State the name of the philosopher who advocated this method. 2

দ্বন্দ্বাত্মক পদ্ধতিৰ লগত জড়িত ভাৱবাদ প্ৰকাৰৰ বিধৰ নাম লিখা। এই পদ্ধতিটো পোষকতা কৰা দাৰ্শনিক জনৰ নাম লিখা।

10. State *two* features of objective idealism. 2

বস্তুগত ভাৱবাদৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

11. Why is habitual action considered as an object of moral judgement? 2

অভ্যাসজনিত ক্ৰিয়াক নৈতিক অৱধাৰণৰ বিষয়বস্তু বুলি কিয় গণ্য কৰা হয় ?

12. State the second canon of elimination. Name the experimental method which is based on this canon of elimination. 1+1=2

অপসৰণৰ দ্বিতীয় সূত্ৰটো উল্লেখ কৰা। এই সূত্ৰটোৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত পৰীক্ষণ মূলক প্ৰণালীটোৰ নাম লিখা।

Or / নাইবা

State *one* advantage of the method of Agreement. Why is this method called the method of discovery ?

অৱয়ী প্ৰণালীৰ এটা সুবিধা উল্লেখ কৰা। এই প্ৰণালীক কিয় আবিষ্কাৰৰ পদ্ধতি বুলি কোৱা হয় ?

13. State *two* points of difference between inductive and deductive inference. 2

আগমনাত্মক আৰু নিগমনাত্মক অনুমানৰ মাজত থকা দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰা।

14. Explain the meaning of 'Varnasrama dharma'. 4

'বৰ্ণাশ্ৰম ধৰ্মৰ' অৰ্থ ব্যাখ্যা কৰা।

15. State Flint's definition of religion.

4

ধৰ্ম সম্পৰ্কে ফ্লিন্টে দিয়া সংজ্ঞাটো উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

Mention any four characteristics of religion.

4

ধৰ্মৰ যিকোনো চাৰিটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

16. Mention two practical imperfections of the method of Agreement.

4

অন্বেষণী পদ্ধতিৰ দুটা ব্যৱহাৰিক অপূৰ্ণতা উল্লেখ কৰা।

17. State two points of similarity between religion and morality.

2+2=4

ধৰ্ম আৰু নৈতিকতাৰ দুটা সাদৃশ্য উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

State *four* points about the nature of hypothesis.

প্রকল্পৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে চাৰিটা বিষয় উল্লেখ কৰা।

18. Distinguish between good analogy and bad analogy. 4

সুসাদৃশ্যানুমান আৰু কুসাদৃশ্যানুমানৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখুওৱা।

Or / নাইবা

Distinguish between cause and condition.

কাৰণ আৰু উপকাৰণৰ মাজত পাৰ্থক্য দেখুওৱা।

19. State along with brief explanations about the *four* conditions of a legitimate hypothesis. 4

চমু ব্যাখ্যা সহ এটা বৈধ প্ৰকল্পৰ চাৰিটা চৰ্ত উল্লেখ কৰা।

20. Write short note on the fallacy of post hoc ergo propter hoc.

4

কাকতালীয় দোষ সম্পর্কে এটা চমু টোকা লিখা।

21. Name the theory which states that external world can be known directly as it really is. Also, define this theory and state one important drawback of this theory. $1+2+1=4$

বাহ্যিক জগত খনৰ প্রকৃত স্বৰূপ প্রত্যক্ষ ভাবে জানিব পৰা যায় বুলি উল্লেখ কৰা তত্ত্বটোৰ নাম লিখা। লগতে এই তত্ত্বটোৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াই ইয়াৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ অসুবিধা উল্লেখ কৰা।

22. Write short note on "conflict of desires". 4

“কামনাৰ সংঘাট” সম্পর্কে এটা চমুটোকা লিখা।

Or / নাইবা

What is voluntary action? State the *three* stages of voluntary action. 1+3=4

ঐচ্ছিক ক্ৰিয়া কাক বোলে? ঐচ্ছিক ক্ৰিয়াৰ স্তৰ তিনিটা উল্লেখ কৰা।

23. Define Berkeley's Subjective Idealism. Is Berkeley a solipsist? 2+2=4

বার্কলিৰ আত্মনিষ্ঠ ভাৱবাদৰ সংজ্ঞা দিয়া। বার্কলি এজন আত্মবাদী দাৰ্শনিক হয়নে?

24. Define unscientific induction with example. State why it is called 'Unscientific'? Mention briefly *three* characteristics of unscientific induction. 2+1+3=6

উদাহৰণ সহ অবৈজ্ঞানিক আগমনৰ সংজ্ঞা আগবঢ়োৱা। এইবিধ আগমনক কিয় 'অবৈজ্ঞানিক আগমন' বোলা হয় লিখা। অবৈজ্ঞানিক আগমনৰ তিনিটা বৈশিষ্ট্য চমুকৈ উল্লেখ কৰা।

Or / নাইবা

Define Analogy with example. Explain the characteristics of Analogy. 2+4=6

উদাহৰণ সহ সাদৃশ্যমূলক অনুমানৰ সংজ্ঞা লিখা। এইবিধ অনুমানৰ লক্ষণ সমূহ ব্যাখ্যা কৰা।

25. Define cause after Carveth Read and explain briefly the qualitative marks of a cause. 2+4=6

কাৰভেদে বীডক অনুসৰণ কৰি কাৰণৰ সংজ্ঞা দিয়া। কাৰণৰ গুণগত লক্ষণসমূহ চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নাইবা

What is experiment? What are the advantages of experiment over observation? 2+4=6

পৰীক্ষণ কি? নিৰীক্ষণৰ তুলনাত পৰীক্ষণৰ সুবিধাবোৰ কি কি?

26. Define hypothesis with a scientific example. Explain hypothesis concerning law and hypothesis concerning collocation. 2+4=6

এটা বৈজ্ঞানিক উদাহৰণ সহ প্ৰকল্পৰ সংজ্ঞা দিয়া। নিয়ম বিষয়ক প্ৰকল্প আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক
সংস্থিতি বিষয়ক প্ৰকল্প কি ব্যাখ্যা কৰা।

Or / নাইবা

What are the different kinds of hypothesis according to Stebbing? Explain each of them with example. 2+4=6

ষ্টেৰিঙৰ মতে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ প্ৰকল্পবোৰ কি কি? উদাহৰণ সহ প্ৰত্যেকৰে ব্যাখ্যা
আগবঢ়োৱা।

27. State Mill's Canon of the method of Difference. Describe briefly four disadvantages or defects of this method. 2+4=6

ব্যতিৰেকী প্ৰণালী সম্পৰ্কে মিলৰ সূত্ৰ উল্লেখ কৰা। ব্যতিৰেকী প্ৰণালীৰ চাৰিটা অসুবিধা
চমুকৈ বৰ্ণনা কৰা।

Or / নাইবা

Explain the method of Residues with example. Do you think it to be an improvement upon the method of Difference?

Explain.

2+4=6

উদাহরণ সহ পৰিশেষ পদ্ধতিটো ব্যাখ্যা কৰা। এই পদ্ধতিটো ব্যতিৰেকী পদ্ধতিৰ এক উন্নত সংস্কৰণ বুলি ভাবানে ? ব্যাখ্যা কৰা।

— x —